

ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНУ ВЛАДИ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ АБО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКА ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

RECOGNITION OF DECISIONS, ACTIONS OR INACTIONS OF THE STATE AUTHORITY, AUTHORITY OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA OR LOCAL GOVERNMENT AUTHORITY AS ILLEGAL AS A METHOD OF PROTECTING THE RIGHTS OF THE PARTICIPANT IN CONTRACTUAL OBLIGATIONS

Мартинюк Ю.В., аспірант кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнський національний університет

Статтю присвячено недостатньо дослідженому, однак застосовуваному на практиці, закріпленому у п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України способу захисту прав. Встановлено, що шляхом застосування цього способу захисту визнанням незаконними підлягають і правовий акт індивідуальної дії, і нормативно-правовий акт як результати нормотворчої діяльності суб'єктів владних повноважень, прийнятих у межах їх компетенції або поза такими межами. Правовими підставами для застосування учасниками договірних правовідносин цього способу захисту є сукупність двох обставин – невідповідності змісту правових актів суб'єктів владних повноважень положенням актів цивільного законодавства та порушення цивільних прав або інтересів. Запропоновано з метою забезпечення термінологічної уніфікації чинного цивільного законодавства та з урахуванням необхідності формування однакової судової практики у цій категорії справ зміню формулювання п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України шляхом закріплення розуміння протиправності акту суб'єкта владних повноважень як невідповідності його і закону, і правовому акту вищої юридичної сили.

У статті здійснено вибірково аналіз матеріалів судової практики у справах про застосування визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб для захисту прав у договірних зобов'язаннях. Зроблено висновок, що у переважній більшості видання суб'єктами владних повноважень протиправних адміністративних актів має своїм результатом не лише безпосередньо порушення прав та інтересів учасників договірних правовідносин, а й спричинення негативних наслідків такого порушення. Саме тому абсолютна більшість позовних вимог у цій категорії справ характеризується застосуванням не лише способу захисту, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України, а інших способів захисту, зокрема, відновлювального характеру, спрямованих на ліквідацію заподіяної шкоди та відновлення становища, яке існувало до порушення договірних прав.

Ключові слова: спосіб захисту, договір, правові наслідки, визнання незаконними, скасування індивідуального акта, суб'єкт владних повноважень, адміністративний акт.

The article is devoted to the method of protection of rights enshrined in Clause 10, Part 2 of Art. 16 of the Civil Code of Ukraine, which is insufficiently researched, but applied in practice. It has been established that by applying this method of protection, both a legal act of individual action and a normative-legal act as the results of the rule-making activity of subjects of power, adopted within the limits of their competence or outside such limits, are subject to recognition as illegal. The legal grounds for the use of this method of protection by participants in contractual legal relations are a combination of two circumstances – inconsistency of the content of legal acts of subjects of authority with the provisions of acts of civil legislation and violation of civil rights or interests. With the aim of ensuring the terminological unification of the current civil legislation and taking into account the need for the formation of uniform judicial practice in this category of cases, it is proposed to change the wording of Clause 10, Part 2 of Art. 16 of the Civil Code of Ukraine by establishing the understanding of the illegality of the act of the subject of authority as its non-compliance with the law and the legal act of a higher legal force.

The article provides a selective analysis of judicial practice materials in cases regarding the application of illegal decisions, actions or inactions of the state authority, the authority of the Autonomous Republic of Crimea or the local self-government body, their officials and employees for the protection of rights in contractual obligations. It was concluded that in the vast majority of cases, the issuance of illegal administrative acts by the subjects of power has as a result not only a direct violation of the rights and interests of the participants in the contractual relationship, but also the negative consequences of such a violation. That is why the absolute majority of claims in this category of cases are characterized by the use of not only the method of protection provided for in Clause 10 Part 2 of Article 16 of the Civil Code of Ukraine, and other methods of protection, in particular, of a restorative nature, aimed at eliminating the damage caused and restoring the situation that existed before the violation of contractual rights.

Key words: method of protection, contract, legal consequences, recognition as illegal, cancellation of an individual act, subject of authority, administrative act.

Недостатньо дослідженим, однак поширеним на практиці способом захисту прав, що виникають з договірних зобов'язань, є визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, закріпленій у п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України. Його правова природа отримує деталізацію у ст. 21 ЦК України, згідно з якою суд визнає незаконним та скасовує правовий акт індивідуальної дії, виданий органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси. Частина 2 вказаної статті визначає, що суд визнає незаконним та скасовує нормативно-правовий акт органу

державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси.

З аналізу положень ст. 21 ЦК України вбачається, що, по-перше, шляхом застосування досліджуваного способу захисту визнанням незаконними підлягають і правовий акт індивідуальної дії, і нормативно-правовий акт як результати нормотворчої діяльності суб'єктів владних повноважень, прийнятих у межах їх компетенції або поза такими межами; по-друге, правовими підставами для можливості застосування учасниками договірних правовідносин цього способу захисту є сукупність двох обставин – невідповідності змісту правових актів суб'єктів владних повноважень положенням актів цивільного законодавства

та порушення цивільних прав або інтересів. Разом із тим зі змісту ст. 21 ЦК України не цілком зрозумілою є специфіка правових наслідків визнання актів державної влади незаконними.

Як зазначається в матеріалах узагальнень судової практики, зокрема, в листі Верховного Суду України «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України», такий спосіб захисту цивільних прав характеризується чітко визначеним суб'єктом – заподіювачем шкоди, якими є відповідні державні органи чи їхні посадові і службові особи. Підставою для подання такого позову є прийняття незаконних рішень, незаконні дії чи бездіяльність зазначених органів, що призвели до заподіяння шкоди особі. Також відповідно до ст. 1173–1175 ЦК така шкода відшкодовується незалежно від вини цих органів (осіб). У таких справах суд, по-перше, встановлює невідповідність рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування вимогам закону чи іншим правовим актам, наприклад, рішення прийняте органом, який не мав на це законних повноважень; по-друге, суд встановлює, чи порушуються суб'єктивні цивільні права й охоронювані законом інтереси фізичної або юридичної особи цим рішенням, дією чи бездіяльністю [1]. Як вбачається, і тут не знаходимо відповіді щодо правових наслідків застосування способу захисту прав, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України.

А. М. Мірошніченко, досліджуючи специфіку правових наслідків незаконних адміністративних актів, також актуалізує проблему відсутності чіткої позиції вітчизняного законодавця щодо наслідків визнання актів суб'єктів владних повноважень недійсними. Так, на думку вченого, проблема визначення правових наслідків незаконних адміністративних актів істотно поглиблюється невдалою побудовою в законодавстві України механізмів, спрямованих на позбавлення незаконних актів юридичної сили. Зокрема, в більшості випадків незрозуміло, втрачає акт юридичну силу з моменту прийняття або ж на майбутнє, чи то, взагалі, йдеться про просту констатацію незаконності (і нечинності) акта [2]. Крім того, необхідно зазначити й про відсутність термінологічної узгодженості у питанні застосування способу захисту, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України. Так, у вказаній статті законодавець уживає термін «визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності», при чому аналогічний підхід збережений і в ст. 21 ЦК України. Водночас у ч. 2 ст. 1173 ЦК України, яка присвячена відшкодуванню шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування, застосовується термін «протиправні (незаконні) індивідуальні акти Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України...». Про протиправність актів суб'єктів владних повноважень йдеться у положеннях Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 5 якого зазначає, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії [3]. Поряд із цим вживається також термін «визнання незаконним», зокрема, у ч. 1 ст. 72, ч. 3 ст. 77, ч. 5 ст. 246 КАС

України та ін. Такий стан справ, безумовно, не сприяє термінологічній уніфікації вітчизняного законодавства, а також призводить до використання судовими органами у їх рішеннях за результатами розгляду справ цілої плеяди термінів, серед яких визнання актів незаконними, неправомірними, протиправними тощо.

Крім того, ні ЦК України, ні жоден інший вітчизняний кодифікований акт не пропонує визначення поняття «протиправний акт суб'єкта владних повноважень», проте зі змісту ч. 9 ст. 264 КАС України, відповідно до якої суд може визнати нормативно-правовий акт протиправним (незаконним чи таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили) та нечинним повністю або в окремій його частині, робимо висновок, що протиправним є нормативно-правовий акт, який суперечить як вимогам закону, так і вимогам підзаконних нормативно-правових актів. На жаль, щодо деталізації протиправності індивідуального правового акту норми відсутні, однак, на нашу думку, зазначене вище за аналогією може бути застосоване до цього різновиду адміністративних актів. З цього цілком очевидним є більш широкий характер поняття протиправності акту у порівнянні із його незаконністю, яка своєю чергою є лише різновидом протиправності. Отже, учасник договірних правовідносин, чії права порушені протиправними діями суб'єктів владних повноважень, може звернутися до суду із вимогою про визнання їх незаконними, тобто такими, що суперечать нормам законів, або такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили, у тому числі й положенням підзаконних нормативно-правових актів.

Натомість п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України надає можливість носію порушеного договірного права звернутися до суду виключно з мотивів незаконності акту суб'єкта владних повноважень, з чого робимо висновок про те, що, керуючись буквальним тлумаченням словосполучення «визнання незаконним» на основі змісту ч. 9 ст. 264 КАС України, теоретично учасник договірних правовідносин може звернутися до суду з вимогою про захист свого договірного права з мотивів невідповідності акту суб'єкта владних повноважень виключно положенням закону, а не нормативно-правового акту. У практичній же площині в процесі звернення до суду з вимогами про застосування досліджуваного способу захисту позивачі просять суд визнати акт суб'єкта владних повноважень незаконним з мотивів його невідповідності положенням підзаконних нормативно-правових актів, що в цілому суперечить змісту слова «незаконний». Прикладом цього є справа № 926/161/21, що розглядалася Господарським судом Чернівецької області, в якій позивач – Дочірнє підприємство «Молодий буковинець Преса» – звернувся до суду з позовом до Чернівецької міської ради, в якому просив визнати незаконним та скасувати пункт 13.13 рішення 66 сесії VII скликання Чернівецької міської ради від 22.12.2018 р. № 1588 з мотивів його невідповідності розпорядженню Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 р. № 1140-р «Про нормативи мінімального забезпечення сіл, селищ та міст кіосками з продажу друкованих засобів масової інформації (преси)» [4]. З цього очевидно є хибність формулювання вимоги про визнання рішення незаконним та необхідність її вираження як визнання рішення таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, проте з огляду на поточну конструкцію п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України це не вдається дивним. Тому з метою забезпечення термінологічної уніфікації чинного цивільного законодавства та з урахуванням необхідності формування однакової судової практики у цій категорії справ вважаємо за доцільне запропонувати зміну формулювання п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України шляхом заміни слова «незаконним» словом «протиправним» і викласти її в такій редакції:

«Стаття 16. Захист цивільних прав та інтересів судом

2. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

10) визнання **протиправними** рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб».

На нашу думку, таке формулювання, по-перше, буде гармоніювати із законодавчо закріпленим розумінням протиправності акту суб'єкта владних повноважень як невідповідності його і закону, і правовому акту вищої юридичної сили; по-друге, забезпечить юридично правильне застосування способу захисту, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України у процесі оскарження носіями цивільних, у тому числі договірних, прав адміністративних актів як з мотивів їх незаконності, так і з мотивів їх невідповідності нормам підзаконних нормативно-правових актів.

Вбачається, що основною метою застосування визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб у процесі захисту прав, що впливають із договірних зобов'язань, є встановлення судом сукупності двох ключових фактів: факту невідповідності змісту адміністративного акту, що впорядковує договірні правовідносини, положенням чинного законодавства, і факту порушення цим суб'єктивних прав їх учасників. З теоретичної точки зору зазначений спосіб захисту може застосовуватися самостійно, однак видається, що це буде доцільно та ефективно тільки у випадку, якщо учасник договірних правовідносин зацікавлений виключно у констатації факту незаконності адміністративного акту. Однак, як слушно зауважує А. С. Волков, «звичайна констатація факту протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень не може вважатися способом захисту права особи, адже з констатацією такого факту не пов'язуються жодні правові наслідки оспорюваного рішення» [5].

Щодо правових наслідків застосування визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, то вони не визначені у межах цивільного законодавства, однак знаходять своє закріплення у положеннях КАС України, зокрема, у ч. 1–2 ст. 265, згідно з якими резолютивна частина рішення суду про визнання нормативно-правового акта протиправним та нечинним невідкладно публікується відповідачем у виданні, в якому його було офіційно оприлюднено, після набрання рішенням законної сили. Нормативно-правовий акт втрачає чинність повністю або в окремії його частині з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду.

Щодо правових наслідків визнання незаконним правового акту індивідуального характеру зазначимо, що спеціальні норми, яка б передбачала їх правову природу, у законодавстві не передбачено, проте знаходимо положення п. 2 ч. 2 ст. 245 КАС України, де йдеться про те, що у разі задоволення позову суд може прийняти рішення про визнання протиправним та скасування індивідуального акту чи окремих його положень.

Отже, при визнанні протиправним закону у процесі захисту суб'єктивних договірних прав правовими наслідками буде втрата ним чинності, у той час, як при визнанні протиправним індивідуального правового акту наслідком буде його скасування. На нашу думку, і в першому, і в другому випадках визнання адміністративного акту протиправним вказуватиме на неможливість породження ними

жодних правових наслідків, проте з огляду на загальний характер нормативно-правового акту визнання його нечинним означатиме неможливість його застосування для впорядкування усіх договірних правовідносин, що існують на момент визнання його протиправним, і виникнуть у майбутньому, а визнання правового акту індивідуальної дії у свою чергу неминуче призведе до його скасування і неможливості його застосування для регулювання договірних правовідносин, що власне і стало підставою для його видання.

Разом із тим вибірково аналіз матеріалів судової практики у справах про застосування визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб для захисту прав у договірних зобов'язаннях свідчить про те, що у переважній більшості видання суб'єктами владних повноважень протиправних адміністративних актів має своїм результатом не лише безпосередньо порушення прав та інтересів учасників договірних правовідносин, а й спричинення негативних наслідків такого порушення. Саме тому абсолютна більшість позовних вимог у цій категорії справ характеризується застосуванням не лише способу захисту, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України, а інших способів захисту, зокрема, відновлювального характеру, спрямованих на ліквідацію заподіяної шкоди та відновлення становища, яке існувало до порушення договірних прав. Прикладом цього може стати справа № 755/10344/18, що розглядалася Дніпровським районним судом м. Києва. ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом у якому просив визнати незаконною вимогу заступника начальника ВПВР УДВС ГТУЮ у Київській області ОСОБА_4 щодо зняття майна з реалізації, визнати незаконними дії ДП «СЕТАМ» по припиненню торгів з реалізації транспортного засобу та зобов'язати ДП «СЕТАМ» відновити становище, що існувало до порушення, шляхом зобов'язання ДП «СЕТАМ» виконати вимоги, передбачені розділом VIII Порядку реалізації арештованого майна, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29.09.2016 р. № 2831/5, щодо оформлення результатів електронних торгів, які відбулися 13.06.2018 року, відповідно протоколу проведення електронних торгів № 338577. У результаті розгляду справи судом встановлено, що 13.06.2018 року ОСОБА_1 приймав участь у електронних торгах з реалізації транспортного засобу. Переможцем торгів визнано учасника за № 62 ОСОБА_1, який запропонував ціну за майно у розмірі 50 640,00 грн. Відповідно п. 1 розділу X Порядку реалізації арештованого майна, на підставі копії протоколу переможець електронних торгів протягом десяти банківських днів з дня визначення його переможцем здійснює розрахунки за придбане на електронних торгах майно. 15 червня 2018 року на електронну адресу ОСОБА_1 надійшов електронний лист зі змісту якого убачається, що торги з реалізації автомобіля було припинено. На запити позивача ДП «СЕТАМ» надавало відповіді у яких зазначено, що електронні торги з реалізації транспортного засобу 15.06.2018 року було припинено у зв'язку із надходженням вимоги державного виконавця від 14.06.2018 року. Разом із тим судом встановлено, що спірне майно було зняте з реалізації згідно вимоги виконавця та з підстав, які не включені у законодавчо встановлений перелік. На основі вивчення доказів суд дійшов висновку, що позовні вимоги знайшли своє підтвердження в судовому засіданні, у зв'язку з чим підлягають задоволенню [6].

Ще одним прикладом одночасного застосування способу захисту, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України, та інших способів захисту є справа № 161/18823/14-ц, що розглядалася Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду. У листопаді 2014 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до приватного нотаріуса Луць-

кого міського нотаріального округу ОСОБА_7, Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «ПЗУ Україна» про визнання дій незаконними, відшкодування майнової шкоди, стягнення страхового відшкодування. Позов обґрунтований тим, що 12 жовтня 2010 року приватний нотаріус ОСОБА_7, у супереч статті 43 Закону України «Про нотаріат» та пунктам 13, 15 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 03 березня 2004 року № 20/5, посвідчила заяву про згоду подружжя на укладення договорів купівлі-продажу житлового будинку та земельної ділянки, розташованих на АДРЕСА_1. На підставі цієї згоди між ОСОБА_3 та ОСОБА_4 12 жовтня 2010 року укладено договір купівлі-продажу житлового будинку, посвідчений приватним нотаріусом Луцького міського нотаріального округу Волинської області ОСОБА_7, відповідно до умов якого ОСОБА_4 придбала у ОСОБА_3 житловий будинок АДРЕСА_1. 17 червня 2011 року на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого приватним нотаріусом Луцького міського нотаріального округу Волинської області Веремчуком С. В., ОСОБА_1 придбав зазначений житловий будинок у ОСОБА_4. У зв'язку з незаконним посвідченням нотаріусом заяви про згоду подружжя рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 06 травня 2014 року визнано недійсним договір купівлі-продажу житлового будинку, укладений між ОСОБА_3 та ОСОБА_4, та витребувано з його володіння житловий будинок із надвірними спорудами на АДРЕСА_1. Рішеннями Верховного Суду стали задоволення касаційної скарги приватного нотаріуса Луцького міського нотаріального округу ОСОБА_7, скасування рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 22 січня 2018 року та постанову Апеляційного суду Волинської області від 04 червня 2018 року

в частині вимог до приватного нотаріуса Луцького міського нотаріального округу ОСОБА_7, відмова у позові ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Луцького міського нотаріального округу ОСОБА_7 про визнання дій незаконними та відшкодування майнової шкоди [7]. Незважаючи на скасування касаційним судом рішень нижчих судових інстанцій у частині задоволення ними позовних вимог щодо застосування таких способів захисту, як відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, з мотивів їх необґрунтованості, зазначена справа є демонстрацією можливості одночасного застосування цих способів захисту у випадку заподіяння незаконним адміністративним актом негативних наслідків учаснику договірних праввідносин.

Підсумовуючи, зазначимо, що правовим наслідком застосування визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб як способу захисту цивільних прав у договірних праввідносинах стане виключно юридична констатація протиправності адміністративного акту, що призведе до втрати нормативно-правовим актом чинності або скасування індивідуального правового акту. У випадку ж, якщо виданням протиправного адміністративного акту учасником договірних праввідносин завдано шкоди або зумовлено інші негативні наслідки порушення суб'єктивних договірних прав, слід застосовувати одночасно і спосіб захисту, передбачений п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України, і спосіб захисту, спрямований на відновлення порушеного права та ліквідацію цих наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України. Лист Верховного Суду України від 01.04.2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00073> (дата звернення: 12.06.2022).
2. Мірошніченко А. М. Правові наслідки незаконних адміністративних актів. *Право і громадянське суспільство*. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-2-2013/item/99-pravovi-naslidky-nezakonnikh-administratyvnykh-aktiv-miroshnychenko-a-m> (дата звернення: 12.06.2022).
3. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
4. Рішення Господарського суду Чернівецької області від 21.04.2021 у справі № 926/161/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96628582> (дата звернення: 16.06.2022).
5. Бойко М. Член РСАС Андрій Волков: «Звичайна констатація факту протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень не може вважатися способом захисту прав особи». *Закон і бізнес*. 2012. № 42 (1081). URL: http://zib.com.ua/ua/12164andriy_volkov_zvichayna_konstataciya_faktu_protipravnosti_ri.html (дата звернення: 16.05.2022).
6. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 30.01.2019 р. у справі № 755/10344/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79736939> (дата звернення: 16.06.2022).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.12.2019 р. у справі № 161/18823/14-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86607350> (дата звернення: 16.06.2022).